

EFLÂTUN'UN BİLGİ GÖRÜŞÜ

Plato's Opinion About Knowledge

Dr. Mustafa ÜLGER

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

e-posta: mstfulger@hotmail.com

Özet: Eflatun, hocası Sokrates başta olmak üzere, kendinden önce yaşamış birçok filozofun fikirlerinden istifade ederek felsefi sisteminin temel dayanağı olan “idea” düşüncesine ulaşmıştır. Ona göre, ideal varlık alemini meydana getiren idealar, tümel, zorunlu, mutlak, değişmez, ezelî ve ebedî varlıklardır. Ruh, insan bedenine girmeden önce idealar alemi ile tanışmış, ancak bedene girince sahip olduğu idealar bilgisini unutmuştur. Unutulan bu bilgiler “diyalektik yöntem” ile tekrar elde edilir, yani hatırlanır. Hatırlama yolu ile elde edilen ideaların bilgisi, mutlak ve kesin bilgidir. Nesnelere aleminde ise idealar aleminin aksine sürekli bir değişme ve yok oluş vardır. Bu sebeple duyular aracılığı ile elde edilen nesnelere bilgisine güvenilemez. Tahmin, inanç, çıkarım ve kavram olmak üzere dört tür bilgi varlığını kabul eden Eflatun’a göre, tahmin ve inanç nesnelere alemi, çıkarım ve kavram ise idealar alemi ile ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: Eflatun, idea, bilgi, unutma, hatırlama

Abstract: Like his teacher Sokrates, Plato himself had benefited from the ideas of scholar who lived before him and reached to the thought of the word “idea” that is the basic source of the philosophical system. In his opinion, the ideas that consist the ideal universal existence are the existences that are universal, compulsory, absolute and unchanging, eternal and everlasting creatures. Before the spirit enters into the body of the human being they met with world of the ideas but forgod the opinion of the knowledge of ideas when they entered into the body. The forgotten knowledge is obtained again with the dialectic method. That means, it is remembered again. The knowledge that is gained by remembering is an absolute knowledge. In the world of the objects contrary to the world of ideas there is continuous change and nonexistence. That’s why, the knowledge of the objects that is gained via feelings is not trusted. According to Plato who accepts the existance of four kinds of knowledge which are estimation, belief, deduction and notion, the estimation and belief deal with the world of objects, while deduction and notion deal with the world of ideas.

Key Words: Plato, idea, knowledge, forgetting, remembering

Giriş

Eflâton (M.Ö. 427-347), felsefi düşüncenin gelişmesinde en çok katkısı olan filozoflardan biridir. Bir kısmının kendisine ait olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte, otuzun üzerinde eseri zamanımıza kadar ulaşmıştır.¹ *Mektuplar*'ın dışında tamamı diyalog (karşılıklı konuşma) şeklinde yazılmış olan bu eserler, dil, üslup ve muhteva bakımından farklılık göstermektedir. Eflâton'un eserlerindeki farklılık ve buna paralel olarak düşüncesinin değişim ve gelişimi, felsefe tarihçilerini, eserleri dönemlere ayırarak incelemeye mecbur etmiştir. Eflâton'un diyaloglarını gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık devri diyalogları olarak üç döneme ayıranlar olduğu gibi,² gençlik, geçit, olgunluk ve yaşlılık dönemi olmak üzere, dört döneme ayıranlar da vardır.³

Birçok bakımdan son derece özgün bir filozof olan Eflâton, kendisinden önce yaşamış filozofların düşüncelerinden de önemli derecede etkilenmiştir. Hocası Sokrates başta olmak üzere, Pythagoras, Parmenides ve Herakleitos'un yanında,⁴ acımasızca eleştirdiği Sofistlerden de etkilendiği ileri sürülmektedir.⁵ Eflâton'un bilgi görüşünün oluşmasında da bütün bu filozofların tesiri vardır. O, Sokrates'in gerçek bilginin değişmez kavramların bilgisi olduğu⁶ görüşünden hareketle, Herakleitos ve Parmenides öğretilerini birleştirerek, Pythagorasçılığa uygun şekilde, bilginin duyular aracılığı ile değil, akıl ile elde edilebileceği sonucuna varmıştır.⁷

Eflâton'un bilgi görüşünü, eserlerinde, birlik ve bütünlük içerisinde işlenmiş olarak bulabilmek mümkün değildir. Her ne kadar *Theaitetos* isimli eserini bilgi meselesini tartışmak için yazmış olsa da bilginin ne olduğunu ortaya koymak yerine, duyu-algı bilgisinin güvenilmezliğini ispatlamaya çalışmıştır. Bununla birlikte Eflâton, bilgi düşüncesini, *Devlet* adlı eserini yazdığı dönemde oluşturmuştu ve bilgi, varlık alanı hiyerarşisine karşılık

¹ Bkz. Frank Thilly, *Felsefe Tarihi*, C. I, çev. İbrahim Şener, İstanbul, 1995, s. 96-97; H. Vehbi Eralp, *Platon I*, İstanbul 1953, s. 13-26.

² Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1997, s. 137; Şahin Yenişehirlioğlu, *Bilgi ve Diyalektik (Bilgi Felsefesi)*, Ankara, 1996, s. 133.

³ F.Thilly, *a.g.e.*, s. 97; Ernst von Aster, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, çev. Vural Okur, İstanbul, 1999, s. 151-158.

⁴ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi*, C. I, çev. Muammer Sencer, İstanbul 1997, s. 216; Ahmet Cevizci, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Bursa, 2000, s. 119.

⁵ H.J. Störig, *İlkçağ Felsefesi (Hint, Çin, Yunan)*, çev. Ömer Cemal Güngören, İstanbul, 1994, s. 252-253.

⁶ A.Cevizci, *a.g.e.*, s. 94.

⁷ B.Russell, *a.g.e.*, s. 216.

geliyordu. Bundan sonraki dönemde, bilgiyi olumlu yönden irdelemek yefine, olumsuz yönden ele almış, yani bilgiyle ilgili güçlükleri ve yanlış olduğuna inandığı bilgi türlerini çürütmeye çalışmıştır.⁸ Eflâtun'un bilgi görüşü ile varlık görüşünün birbirleriyle alâkalı olması, bilgi görüşünü incelerken varlık görüşünün de göz önünde bulundurulması zaruretini ortaya çıkarmaktadır.

1. Bilginin Nesnesi Olarak İdealar

Eflâtun, Sofistlerin bilginin kaynağını duyular kabul ederek, genel geçer bilginin varlığını inkâr etmelerine karşı mücadeleye girişmiş ve önceleri hocası Sokrates'in etkisinde iken, yavaş yavaş onun etkisinden kurtularak kendi felsefi sisteminin temel dayanağı olan "idea" düşüncesine ulaşmıştır.⁹ O, kendileri için bir cins isim kullanılan, her nesnelere çokluğuna karşılık, bir ideanın var olduğunu kabul eder.¹⁰ İdealar ne meydana gelmişler, ne de yok olacaklardır.¹¹ Birbirleri ile mantıkî bir ilişki içinde olan idealar, en yüksek ideadan bölünmez türlere kadar inen bir hiyerarşi oluştururlar. Bu hiyerarşik düzenin en üstünde ise "iyi ideası" bulunur.¹² Değişmeyen, belli nispetler içinde bulunan idealar, ideal varlık âlemini (idealar âlemini) meydana getirirler. Buna karşılık görüntüler âlemini meydana getiren nesnelere, zamanla değişir ve yok olabilirler.¹³ İdealar ve nesnelere arasındaki en temel fark, ideaların zaman dışında, nesnelere zaman içinde var olmalarıdır.¹⁴ İdea, doğmamış ve yok olmayacaktır. İçine hiçbir yabancı nesne kabul etmez. Kendisi de başka hiçbir şeyin içine girmez. Duyularla algılanamaz, yalnız kavram tarafından görülebilir.¹⁵ İdealar, gerçek olanı gösterirler ve zihni birer icat değillerdir. Ayrıca zihin, idealar düzenini, birçok düzen arasından keyfi olarak seçmiş değildir. Yalnızca bir tek idealar düzeni vardır ve zihinde sabit olarak doğuştan bulunur.¹⁶

Zaman ve mekân dışı varlıklar olan idealar, ancak "diyalektik yöntemle" bilinebilirler. Bu yöntem, ya dağılık vaziyetteki tikelleri algılayarak bir araya toplamakla, ya da şeyleri tabii eklemelerinin bulunduğu yerlerden sınıflara ayırarak yapılabilir.¹⁷ Var olan her şeyin ezeli ve ebedi olarak bir türler dizisi içerisinde yer aldığını düşünen Eflâtun'a göre; bu

⁸ Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi*, C. I, Bölüm Ib, çev. Aziz Yardımlı, Eskişehir, 1998, s. 22.

⁹ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1996, s. 60-61.

¹⁰ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu-M.Ali Cimcoz, İstanbul, 1995, s. 282.

¹¹ Raphael Demos, "Formlar ve Şeyler", *İdealar Kuramı*, çev. Ahmet Cevizci, Ankara, 1999, s. 113.

¹² Platon, *a.g.e.*, s. 195-196.

¹³ Kamıran Birand, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Ankara, 1964, s. 53.

¹⁴ John M. Rist, "Platon'da Bilgi ve Değer", *İdealar Kuramı*, çev. Ahmet Cevizci, Ankara, 1999, s. 134.

¹⁵ Eflâtun, *Timaios*, çev. Erol Güneş-Lütfi Ay, İstanbul, 1997, s. 66.

¹⁶ R. Demos, *a.g.m.*, s. 123-124.

¹⁷ Eflâtun, *Phaidros*, çev. Hamdi Akverdi, İstanbul, 1997, s. 97.

türler dizisi içerisinde cinslerin ve türlerin değişmez bir hiyerarşisi bulunmaktadır. Bu hiyerarşik düzeni bilmek isteyen diyalektikçi, tikellerden başlayarak, tikelleri onların en aşağı türleri içinde bir araya getirdikten sonra tür-cins dizisi boyunca adım adım ilerler. Veya tersten başlayarak her adımda eldeki cinsleri uygun türlere bölerek aşağıya doğru inebilir.¹⁸ Yani diyalektik, aşağıdan yukarıya (nesnelere ideaya) doğru ilerlemek şeklinde olduğu gibi, yukarıdan aşağıya (ideadan nesnelere) doğru inmek şeklinde de olabilir.

Mutlak ve kesin bir bilginin var olduğunu kabul eden Eflatun, değişen şeyin hiçbir zaman bilinmeyeceği düşüncesindedir. Duyular bize değişen ya da değişebilir nesnelere bilgisini verdiği için, onlara güvenilmez. Çünkü bize bugün güzel gelen şey, yarın çirkin gelebilir; veya küçük gelen şey bir başka şeye göre büyük olabilir.¹⁹ Dolayısıyla, duyuların bize ilettiği şeyler, nesnelere gerçekliği olmayıp fenomenal görünüşleridir. Duyular, bize gerçeğin bilgisini vermediğine göre, gerçek bilgiye nasıl ulaşabiliriz? Bizi gerçeklere, her türlü deneyden bağımsız olan düşünce, yani akıl ulaştırabilir. Değişen şeylerin bilgisi, gerçek bilgi olmadığına göre,²⁰ değişmeyen, sabit ve kalıcı bir kısım varlıklar olmalıdır.²¹ Gerçek bilgi, işte bu değişmez ve tümel olanın bilgisidir ki, o da akıl yoluyla kazanılan genel kavramların ezeli ve ebedi bilgisidir.²² Hissî olgular birer veridir, ancak bilinemezler. Gerçek olan daima hissedilenlerin ötesindedir. Gerçek olan bilinir, fakat duyuyunun bir verisi değildir.²³

2. Hatırlama

Eflâtun, tümel, zorunlu, ezeli ve ebedi olan ideaları bilginin konusu olarak kabul edince, ortaya büyük bir güçlük çıkmaktadır. Şöyle ki; ona göre bilgi, idealar adını verdiği soyut gerçeklerin bilgisidir. Bu genel kavramlar (idealar), duyu deneyi ile bilinemediğine, zamanın dışında olan ezeli ve ebedi soyut gerçeklikler olduğuna göre, zaman ve mekânın dışında ezeli ve ebedi varlık olan ideaları, zaman ve mekânın içinde olan sonlu varlık insan nasıl bilebilecek? Eflâtun bu problemi çözmek ve idealar bilgisinin duyuyunun deneyinden önce ve ondan bağımsız (a priori) bir bilgi olduğunu göstermek için, bilginin hatırlama olduğunu öne sürer. Ruh, insanı meydana getiren bileşenlerin ölümsüz olanıdır ve insan bedenine girmeden önce, idealar dünyası ile tanışmıştır. Bu dünyaya gelmeden önce bulunduğu dünyada

¹⁸ Anders Wedberg, "İdealar Kuramı", *İdealar Kuramı*, çev. Ahmet Cevizci, Ankara, 1999, s. 97; Ş. Yenişehirlioğlu, a.g.e., s. 168-169.

¹⁹ Platon, *Devlet*, s. 169.

²⁰ Eflâtun, *Philebos*, çev. Sabri Esat Siyavuşgil, İstanbul, 1997, s. 113.

²¹ Eflâtun, *Phaidon*, çev. Suut K. Yetkin-Hamdî R. Atademir, İstanbul, 1997, s. 48-49; Platon, *Devlet*, s. 187.

²² A. Cevizci, a.g.e., s. 122.

²³ R. Demos, a.g.m., s. 123.

gerçek bilgiye sahip olan ruh, bir bedene hapsolününca da bu bilgiyi unatmıştır. İşte gerçek bilgi, ruhun bu dünyaya gelmeden önce sahip olduğu idealar bilgisini hatırlamasıdır. Diyalektiğin de yardımı ile doğuştan var olan, fakat unutulmuş olan bilgiler tekrar açığa çıkar.²⁴ İdealar ve nesnelere, herhangi bir fizikî bağımlılıktan ayrıldığı için, ruhun ideaları bilebilmesi ancak bedenle olan bağlarından ayrılması ile mümkün olabilir. Çünkü tene, duyular ve bedenî arzular bağlıdır. Ruhun kendine has işlevini yerine getirebilmesi ve görünmez gerçekliğe yönelebilmesi, tenden uzaklaşmış duyularca rahatsız edilmeyeceği veya kesintiye uğratılmayacağı bir duruma gelmesiyle olur. Dolayısıyla bilgeliliğin peşinde koşmak, ruhun bedenle olan bağlarını gevşetmek ve ruhu bedenden ayırmakla mümkündür.²⁵

Bilgisiz kimseye bilgi öğretilemez; ancak soru sorularak hatırlaması sağlanır. Eflatun bu görüşünü Matematik yardımı ile ispata çalışır. *Menon* adlı diyalogunda Sokrates, hiç eğitim almamış bir köleye geometrik şekiller çizerek onlarla ilgili sorular sorar. Sokrates, kölenin verdiği yanlış cevaplara karşı, doğru cevabın ne olduğunu söylemek yerine, cevapların yanlışlığını gösterir. Nihayet köle kendi başına doğru cevabı bulur. Bundan varılan sonuç; her hangi bir konuda bilgi sahibi olmayan insanda, o konuyla ilgili doğru sanı mevcuttur. Bu sanılar, yeni yeni uyandıklarından düşe benzer bir niteliktedirler. Ona doğru sorular sorulduğunda bilgiyi hatırlar. Hatırlanan bilgi, öğretme sebebiyle değil, sorulan sorular sebebiyle meydana gelmiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan bilgi, kendisinde zaten var olan bilginin hatırlanmasından başka bir şey değildir.²⁶ Ayrıca başkasının yardımı olmadan da hatırlama yoluyla bilgi elde edilebilir. Bir insan bir şeyi gördüğü, işittiği veya herhangi bir şekilde algıladığı zaman, o şey hakkında bilgi edinmekle kalmaz, aynı zamanda, algıladığı şeylerden gelmeyen başka bir şeyi de düşünür. Şayet bir kişiye ait olduğu daha önceden bilinen herhangi bir eşya bulunmuş olsa, o eşyanın sahibi hatırlanır. Yine, bir kişinin resmi görölse, o kişinin kendisi hatırlanır. Kişinin resmi kendisine benzediği halde eşyası kendisine benzemez. Bu da gösterir ki, hatırlama, birbirine benzeyen iki şeyden biri algılandığı zaman meydana geldiği gibi, birbirine benzemeyen iki şeyden biri algılandığında da meydana gelir.²⁷

Eflatun'a göre, bilgi nesnelere bağlı olmamakla birlikte, nesnelere, bilgi elde etmede bize yardım eder. Biz, iki tahtanın veya iki taşın eşit olmasını kabul etmemizin yanında, bu nesnelere eşitliğin dışında bir eşitliğin var olduğunu da kabul ederiz. Eşit tahtalar veya eşit taşlar, bazen bize eşit olarak görünmez. Ancak, bir eşitlik kavramının varlığını hâlâ kabul ederiz. Bu da bize, duyularla algılanan nesnelere eşitlikle, kendiliğinden eşitlik arasında bir ilişkinin olmadığını gösterir. Bununla birlikte biz, mutlak

²⁴ Platon, *Menon*, çev. Ahmet Cevizci, Ankara, 1994, s. 23-24.

²⁵ Francis Macdonald Cornford, *Platon'un Bilgi Kuramı*, çev. Ahmet Cevizci, Ankara, 1989, s. 6-8.

²⁶ Platon, *a.g.e.*, s. 24 vd.

²⁷ Eflatun, *Phaidon*, s. 35-37.

eşitlik hakkında bilgiye nesnelerdeki eşitlik yardımı ile ulaşabiliriz. Aynı zamanda, nesnelerdeki eşitliğin kendinden eşitliğe benzediğini, fakat kendisindeki eksiklikler yüzünden, ona tam benzeyemediğini ve ondan aşağı kaldığını biliriz. Nesnelerdeki eşitliğin, kendisinden eşitliğe benzemeye çalıştığı düşüncesini de duyu organlarımızla kazanırız. Bu da bize, duyarımızı kullanmadan önce kendiliğinden eşitliğin ne olduğunu bildiğimizi, yani söz konusu eşitlik bilgisini, dünyaya gelmeden önce kazanmış olduğumuzu gösterir. Biz, dünyaya gelmeden sadece eşitliği, büyüklüğü, küçüklüğü değil, tabiatta olan bütün şeyleri bildiğimiz gibi, kendinden güzeli, kendinden iyiyi, kendinden doğruyu da biliyorduk. Ancak biz, dünyaya, kazandığımız bilgileri unutarak geliyoruz ve duyarımız yardımı ile önceki bilgilerimizi yeniden elde ediyoruz. Bu durumda, “öğrenmek” dediğimiz şey, bizim iken unutmış olduğumuz bilgilerin tekrar elde edilmesinden başka bir şey değildir.²⁸

İnsan dünyaya gelmeden önce sahipken dünyaya geldiğinde unuttuğu ve hatırlama ile tekrar elde ettiği bilginin kaynağı nedir? Eflatun’a göre bu kaynak “iyi ideası”dır. Çünkü hem nesnelere gerçekliğini, hem de insana bilme gücünü veren iyi ideasıdır. Bilinen şeyler olarak gerçeğin ve bilimin kaynağı olan iyi ideası, bilim ve gerçek ne kadar güzel olursa olsun onların çok üstündedir. İnsanlar nesnelere görebilsinler diye, iyi ideası, güneşi yaratmıştır. Görünen dünyada göz ve görünen nesnelere için güneş ne ise, kavranan dünyada da iyi, düşünce ve düşünülen şeyler için odur. Görünen dünyada ışık ve gözün güneşle yakın olduğunu düşünmek doğru, fakat onları güneş saymak yanlış olduğu gibi, kavranan dünyada da bilim ve gerçeği iyi ideasına yakın saymak doğru, fakat onları iyinin kendisi saymak yanlış olur. Çünkü iyi, ikisinin de üstünde yer alır. Bilinen şeyler, varlıklarını iyiden aldıkları gibi, bilinme özelliklerini de ona borçludurlar.²⁹

3. Bilgi Türleri

Eflatun’a göre, görünen dünya ve kavranan dünya ile ilgili dört tür bilgi vardır. Bu bilgi türleri aşağıdan yukarıya doğru sırası ile; tahmin, inanç, çıkarım ve kavramdır. Tahmin ve inanç hissedilen varlıkların dünyası (nesnelere alemi) ile, çıkarım ve kavram ise değişmez, ezeli ve ebedi varlıklar dünyası (idealar alemi) ile ilgilidir.³⁰ Bunlar;

1. Tahmin: Bilginin en alt derecesidir. Gölgeler, düşler ve yansımalarla ilgili bir bilgi türüdür. Meselâ, gölge, aslı hakkında belli ipucu verdiğinden, gölgeden varlığın aslını tahmin etmek ya da gölgelerin

²⁸ Eflatun, *a.g.e.*, s. 37-42.

²⁹ Platon, *Devlet*, s. 195-196.

³⁰ Platon, *a.g.e.*, s. 196-198.

kendileri arasında bir kısım tahminler yürütmek bu bilgi türüne girer. Aslında buna bilgi bile denemez.³¹

2. İnanc: Bilginin ikinci derecesidir. Bu bilgi, canlı varlıklar, insanlar, bitkiler, insan yapısı olan evler, masalar gibi nesnelere bilgisidir ki, kaynağı duyu algısıdır. İnanc, tahmine göre daha kuvvetli bir bilgi türü olmakla birlikte, yine de gerçek bilgi olmayıp muhtemel bilgisidir. Tahmin bilgisine güvenilmediği gibi, buna da güvenilmez. Çünkü bu bilginin kaynağı duyulardır. Duyular da yanıldıkları için kaynaklık ettikleri bilgiye de güvenilmez. Ayrıca böyle bir bilginin nesnelere olan duyularla algılanan nesnelere değıştikleri için de bu bilgiye güvenilmez.³²

3. Çıkarım: Bu bilgi türü, Geometri ve Aritmetik bilimlerinin konusu olan sayılar, üçgenler, dörtgenler gibi Matematiğe dair bilgisidir. Bu ilimle uğraşanlar, onların herkes tarafından apaçık bilgi olduklarını düşünürler. Peşin olarak bunların doğruluklarını kabul ettikleri için de ispata, delile ihtiyaç duymazlar. Sonra peşin olarak doğru kabul ettikleri bu şeylerden hareketle, araştırmalarını tutarlı bir biçimde sürdürerek istedikleri şeyi ispat ederler. Bu kişiler, görünen şekilleri ele alıp bunlar üzerinde fikir yürütürken asıl düşündükleri, görünenler değil, bunların benzediği şekillerdir. Meselâ, dörtgen çizenin asıl düşündüğü, kendi çizgisi değil, mücerret dörtgendir. Sonra da kendi çizdiklerinden, yalnız düşüncenin ulaşabildiği üstün şekillere ulaşırlar. Eflâtun, Geometri ve ona benzer ilimleri, varlığın sadece bir yanını yakaladıkları için, gerçek bilgi olarak kabul etmez. Bu bilgi sahipleri, varlığı kendi aydınlığı içerisinde göremezler. Birtakım varsayımlara dayanan ve ispatlanamayan bu bilgi, bir düşe benzer. Çünkü bu bilgide, bilinmeyen bir şey esas alınmıştır. Dolayısıyla da çıkarılan yargılar, varılan sonuçlar, ne kadar düzene sokulursa sokulsun, elde edilen bilgi tam bir bilgi olmaz. Buna rağmen matematik işlemlere dayanan çıkarım bilgisi, tahmin ve inancdan daha üstün bir bilgisidir.³³

4. Kavram: Diyalektik yöntemle ulaşılan bu bilgi türü, bilginin en olgun ve güvenilir olanıdır. Kavram bilgisinde akıl, çıkarımda olduğu gibi varsayımları birer ilke değil de basamak olarak alır ve tüm varsayımların üzerindeki "bütün"ün ilkesine ulaşır. Akıl bütünün ilkesini kavradıktan sonra da duyulara ihtiyaç duymadan, kavramdan kavrama geçer, varacağı yere ulaştıktan sonra tekrar aşağıya doğru iner.³⁴ Yani bu bilgi türünde zihin duyulara ait hiçbir şey kullanmadan her şeyin ilk ilkesi olan "iyi ideası"na yükselir. Sonra tekrar aşağıya doğru iner ve tündengelim yöntemini kullanarak sonuç çıkarır.³⁵

Bilgi türlerini bu şekilde tasnif eden Eflâtun, bilgi anlayışını, "Mağara Benzetmesi"yle daha da müşahhaslaştırmaya çalışır. Bu benzetmede; uzun

³¹ A.Cevizci, *a.g.e.*, s. 129.

³² A.Cevizci, *a.g.e.*, s. 129-130.

³³ Platon, *a.g.e.*, s. 197-198; A. Cevizci, *a.g.e.*, s. 130-132.

³⁴ Platon, *a.g.e.*, s.198.

³⁵ A. Cevizci, *a.g.e.*, s.133.

bir girişi olan ve girişin ışığa açıldığı bir yeraltı mağarası düşünür. Mağaranın en dibinde, çocukluklarından beri ayakları ve boyunlarından zincire vurulmuş, başlarını dahi oynatamayan, sadece karşılarını görebilen insanlar bulunmaktadır. Onların arkalarında, yüksek bir yerde yakılmış ateş ve ateşle mahkûmlar arasında bir duvar vardır. Duvarın arkasında, ellerinde çeşitli araçlardan yapılmış, insan, hayvan ve daha başka şeylere benzer kuklalar bulunan insanlar geçmektedir. Mağaranın dibinde zincire vurulan insanlar, ateşin aydınlığı ile duvara vuran gölgeleri görebilmektedirler. Bu mahkûmlar, duvara gölgeleri vuran nesnelere değil de gölgeleri gerçek kabul eder ve o nesnelere yankılanan seslerin, gölgelerden geldiğine inanırlar.³⁶

Mağarada zincirli olanlardan biri, zincirlerinden kurtarıp ayağa kaldırılabilecek nesnelere kendilerine ve ışığa çevrilirse, daha önce gölgelerini gördüğü nesnelere gözü kamaşarak bakar. Nesnelere değil de daha önce gördüklerini gerçek kabul eder. O, zorla mağaranın dışına çıkarılsa ve güneşe baktırılsa, güneş ışığı sebebiyle gözü kamaşır ve hiçbir şeyi göremez. Gözü yavaş yavaş ışığa alışmaya başladığında önce gölgeleri, sonra insan ve nesnelere sudaki yansımalarını, daha sonra da kendilerini görür. Başını gökyüzüne kaldırırsa, sırası ile yıldızları, ayı ve güneşi, olduğu gibi görerek, mevsimleri, yılları ve bütün dünyayı düzenleyen güneş olduğunu anlar.³⁷

Eflatun'un bu benzetmesinde, mağara, görünen dünyaya (nesnelere âlemine), mağaranın dışı da ideal varlık âlemi (idealar âlemi)ne karşılık gelmektedir. Mağarada sabit bir şekilde bulunan insanların bilgisi, duyularla elde edilen tikel nesnelere bilgisidir. Bu bilgi duyu ve nesnelere bağlı olarak değiştiği için gerçek bilgi değildir. Mağaranın dışına çıkan insanın elde ettiği bilgi ise ideaların kesin, değişmez bilgisidir. Güneş de insana gerçek bilgiyi veren "iyi ideası"dır.

4. Eflatun'un İdea ve Bilgi Görüşüne Yöneltilen Eleştiriler

Eflatun, düşünceleriyle birçok filozof ve felsefi akıma tesir etmiş olmakla birlikte, eleştirilere de maruz kalmıştır. Onun idealar görüşü, henüz sağlığında tartışılmaya başlanmıştır. Eflatun'un idealar görüşüne karşı çıkarak onu tenkit edenlerden biri, Kynik Okulu'nun kurucusu Antisthenes'tir. Ona göre, ancak bireysel olan gerçek bir varlığa sahiptir. Genel kavramlar ise bir birine benzeyen nesnelere ad olarak verilmiş olduklarından, isimden başka bir şey değildir.³⁸

Eflatun'un idealar ve bilgi görüşüne belki de en sert tenkit, öğrencisi Aristoteles tarafından yöneltilmiştir. Aristoteles'e göre, Eflatun, Herakleitos'un her şeyin bir akış içinde olduğu, sürekli akış içinde olan şeylerin bilinemeyeceği, eğer herhangi bir şey bilinebilecekse, onun

³⁶ Platon, *a.g.e.*, s.199-200.

³⁷ Platon, *a.g.e.*, s.200-202.

³⁸ E. Von Aster, *a.g.e.*, s. 176.

duyulara ait şeylerin dışında bir varlığının olması gerektiği görüşünden istifade ederek, idealar görüşünü ortaya atmıştır. Öte yandan da tümellerin varlığını kabul eden, ancak onlara bağımsız bir varlık izafe etmeyen Sokrates'in görüşünden hareket ederek, hemen hemen aynı tür akıl yürütmeye onun yapmadığı bir şeyi yapmış, tümellere ayrı birer varlık vermiş ve onları "idealar" olarak isimlendirmiştir. Aristoteles'e göre, ideaların modeller olduklarını ve diğer şeylerin onlardan pay aldıklarını iddia etmek boş söz ve şiirsel bir benzetmeden ibarettir. Eğer bu görüş doğru kabul edilirse, aynı varlığın birçok ideası olur. Varlık ve oluşun nedeni olarak idealar kabul edilirse, Eflâtun'un idealarının olmadığını iddia ettiği, bir ev, bir ağaç gibi varlıklar da var olduğuna göre, idealarının var olduğunu iddia ettikleri varlıkların da ideasız var olabilecekleri sonucu çıkar. İdealar ister ezeli ve ebedî, ister oluş ve yok oluşa tâbi varlıklar olsunlar, tikel varlıkların cevheri olmadıkları ve o varlıklarda bulunmadıkları için, ne duyularla algılanan varlıkların ve değişmelerinin, ne de hareketlerinin nedenidirler. İdealar, tikellerin içinde olmadıkları için, ne tikellerin açıklanmasında ne de bilinmesinde hiç bir faydaları olmaz. Ayrıca Eflâtun'un dediği gibi, bilgi doğuştan olsaydı, haberimiz olmadan bilgiler arasında en yükseğine (idea bilgisine) sahip olmamız çok acayip olurdu. Üstelik biz, şeylerin kendilerinden meydana geldikleri en son unsurlara yani idealara eriştiğimizi bilemeyiz, bundan asla emin olamayız. Bütün bu eleştiriler neticesinde Aristoteles'in vardığı sonuç şudur: İdealar var olamaz, olsa bile bilinemez.³⁹

Günümüz Felsefe Tarihçilerinden Turgut ise *Theaitetos* diyalogundan hareketle, Eflâtun'un son dönemlerinde, idealar düşüncesinin dış dünya bilgisine uygulanmadığını görerek, idealar düşüncesini eleştirdiği ve terk ettiğini ileri sürer⁴⁰. Ancak *Theaitetos* diyalogundan böyle bir sonuç çıkarmak, oldukça zordur. Çünkü Eflâtun bu esere "bilgi nedir?" sorusuna cevap aramak üzere başlamış, fakat eserin tamamında duyu ile elde edilen bilgilerin güvenilmezliğini ispata çalışmıştır.⁴¹

Sonuç

Eflâtun'un varlık görüşü ile bilgi görüşü birbirleri ile doğrudan alakalıdır. Ona göre, nesnelere âlemi ve idealar âlemi olmak üzere iki âlem vardır. Nesnelere âlemini meydana getiren nesnelere, zamanla değişir ve yok olabilirler. Bunların bilgisini bize duyular verir. Nesnelere sürekli değiştikleri için bilgilerine de güvenilmez. Gerçek bilgi, zaman dışı ve değişmez olan ideaların bilgisidir. Her tümelin idealar âleminde bir ideası bulunduğu gibi,

³⁹ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul, 1996, s. 124-143, s. 540 vd.

⁴⁰ Bkz. İhsan Turgut, *Platon'un Son Dönem Felsefesinde Bilgi Sorunu(Theaitetos'un Yeni Bir Yorumu)*, İzmir, 1992.

⁴¹ Bkz. Eflâtun, *Theaitetos*, çev. Macit Gökberk, İstanbul, 1997.

onların bilgisi de doğuştan zihinde vardır. Zihinde doğuştan var olan fakat unutulmuş bu bilgiler, diyalektik yöntemle tekrar elde edilir.

Çalışmanın başında da ifade edildiği gibi, Eflâtun'un gençliğinden itibaren fikirlerinin değişerek gelişmesi ve bilgi ile ilgili kullandığı "eides, idea, aisthesis, doxa, logos, gnosis, episteme" gibi terimleri, diyaloglarında zaman zaman farklı anlamlarda kullanması,⁴² onun bilgi anlayışını tam olarak tespit edilebilmesini güçleştirmektedir. Bir başka güçlük de Eflâtun'un düşüncelerini bir sistem içinde ortaya koymamasıdır. Bu sebeple, Störig'in de dediği gibi, onun düşüncesini bir sistem içinde inceleme denemesi, incelemeyi yapanın, Eflâtun'dan anladığını ortaya koymasından başka bir şey olmaz.⁴³ Nitekim bizim yaptığımız da bundan ibarettir.

⁴² İ. Turgut, *a.g.e.*, s. 26.

⁴³ H.J. Störig, *a.g.e.*, s. 249-250.

KAYNAKLAR

- Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul, 1996.
- Aster, Ernst von, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, çev. Vural Okur, İstanbul, 1999.
- Birand, Kamran, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Ankara, 1964.
- Cevizci, Ahmet, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Bursa, 2000.
- Copleston, Frederick, *Felsefe Tarihi*, C. I, Bölüm Ib, çev. Aziz Yardımlı, Eskişehir, 1998.
- Cornford, Francis Macdonald, *Platon'un Bilgi Kuramı*, çev. Ahmet Cevizci, Ankara, 1989.
- Demos, Raphael, "Formlar ve Şeyler", *İdealar Kuramı*, çev. Ahmet Cevizci, Ankara, 1999, s. 132-147.
- Eflâtun, *Phaidros*, çev. Hamdi Akverdi, İstanbul, 1997.
- Eflâtun, *Phaidon*, çev. Suut K. Yetkin-Hamdi R. Atademir, İstanbul, 1997.
- Eflâtun, *Theaitetos*, çev. Macit Gökberk, İstanbul, 1997.
- Eflâtun, *Philebos*, çev. Sabri Esat Siyavuşgil, İstanbul, 1997.
- Eflatun, Timaios, çev. Erol Güney-Lütfi Ay, İstanbul 1997.
- Eralp, H. Vehbi, *Platon I*, İstanbul 1953.
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1996.
- Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu-M.Ali Cimcoz, İstanbul, 1995.
- Platon, *Menon*, çev. Ahmet Cevizci, Ankara, 1994.
- Rist, John M., "Platon'da Bilgi ve Değer", *İdealar Kuramı*, çev. Ahmet Cevizci, Ankara, 1999, s. 132-147.
- Störig, H.J., *İlkçağ Felsefesi (Hint, Çin, Yunan)*, çev. Ömer Cemal Güngören, İstanbul, 1994.
- Thilly, Frank, *Felsefe Tarihi*, C. I, çev. İbrahim Şener, İstanbul, 1995.
- Timuçin, Afşar, *Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1997.
- Turgut, İhsan, *Platon'un Son Dönem Felsefesinde Bilgi Sorunu(Theaitetos'un Yeni Bir Yorumu)*, İzmir, 1992.
- Wedberg, Anders, "İdealar Kuramı", *İdealar Kuramı*, çev. Ahmet Cevizci, Ankara, 1999, s. 78-100.
- Yenişehirlioğlu, Şahin, *Felsefe ve Diyalektik (Bilgi Felsefesi)*, Ankara, 1996.